

14. századi magyar vonatkozású iratok a johannita lovagrend máltai levéltárából

A johannita rend, amelynek székhelye 1310 és 1522 között Rodoszon volt, 1530-ban költözött Máltára, ahol Napóleon 1798. évi hadjáratáig uralkodott. Levéltárát ma is régi helyén, Málta fővárosában, La Vallettában őrzik az ottani nemzeti könyvtárban. Kereken 6400 egységet (kötetet, illetve fasciculust) tartalmaz, amelynek túlnyomó része ugyan 16–18. századi, de igen számottevő a Rodoszból ideszállított középkori anyag is. A kötetek tartalmáról olasz nyelvű gépelt segédlet ad vázlatos tájékoztatást. A levéltárban 1996-ban, egy máltai nyaralás alkalmából két napot töltöttem, megpróbálva legalább nagyjából felmérni, hogy a magyar történelem szempontjából mi remélhető tőle.

A levéltár középkori anyaga igen jelentős, de csak a 14. század végétől kezdve, mert a korábbi anyag zöme elpusztult. Az 1382 előtti időből mindössze hét másolati könyv (registrumkötet) maradt fenn, csak ezeket tudtam átnézni a rendelkezésemre álló rövid idő alatt.

A levéltár magyar vonatkozásait elsősorban a 14. században kell keresnünk, mert a magyarországi johannita lovagok csak az 1370-es évekig álltak a rodoszi nagymester fennhatósága alatt. Ekkoriban idegen, többnyire francia perjel állt az itteni rendtartomány élén, akit a nagymester nevezett ki a rendi nagykáptalan hozzájárulásával. A rendházak preceptorai is külföldiek voltak. 1380 körül döntő változást tapasztalunk. Attól fogva a magyarországi johannitákat magyar perjelek kormányozták egészen a 16. század elejéig. Valószínű, hogy a változás az 1378. évi egyházszakadással állt kapcsolatban, amely magát a rendet is oly mértékben megosztotta, hogy Rodoszon ellen-nagymester választásához, majd polgárháborúhoz vezetett.

A rendi levéltár legfontosabb sorozataiból (*Libri conciliorum*, vol. 73–254, *Consiglio di Stato*, vol. 255–279) nem maradt fenn korai anyag. A 14. századot illetően a legjelentősebb az a sorozat, amely a rendi nagykáptalan üléseiről készült jegyzőkönyveket tartalmazza (*Capitoli generali*, vol. 280–315). Ebbe másolták bele a rend egészét illető döntéseket. A sorozat elejéről egyedül az 1330–44. évek kötete maradt fenn, a következő már 1384-ből való.¹ Nem ilyen fontos, de azért nem érdektelen a *Liber bullarum* (*Bolle di cancelleria*) sorozat sem, amelyben a nagymester által kibocsátott, különböző tárgyú iratok másolata található. Ez a sorozat teljesebb, mint a káptalani iratoké, mert megmaradt az 1347., 1351., 1358., 1365., 1374. és 1381–82. évek iratainak registruma.² Végül külön kötetben fennmaradt az az összeírás, amelyet Heredia nagymester készíttetett 1382-ben a rend birtokairól. Magyarország ebben, sajnos, már nem szerepel.³ Elképzelhető, hogy akadnak magyar vonatkozású adatok más olyan kötetekben is, amelyeket nem volt alkalmam megtekinteni. Ilyenek lehetnek a *Lingua d'Italiara* vonatkozó iratok (1253–1769, vol. 2159–2161), a rend lovagjainak registruma (*Ruolo generale dei cavalieri* 1136–1716, vol. 2166), a velencei per-

1 Vol. 280. és 281.

2 Vol. 316–321.

3 Vol. 48. Libro delle ricette generali fatte sotto il Gran Maestro de Heredia.

jelséget illető iratok (vol. 5917), végül esetleg a „kevésbé fontos” iratokat tartalmazó kötetek (*Tomi di poco interesse*, vol. 6398–6399). És természetesen lehetséges, sőt valószínű, hogy az aránylag gazdag 15. századi anyag is tartalmaz olyan adatokat, amelyek a magyar történelem szempontjából — különösen a törökök elleni harcokat illetően, például az 1443–44. évi hadjáratokról — érdekesek lehetnek.

Magyar vonatkozásban a levéltár rendkívül keveset nyújt. A kutatás legmeglepőbb eredményének az mondható, hogy Magyarország bizonyult a legszegényebbnek a 21 perjelség közül. 1330-ban évi 400 aranyforintban szabták meg a rendkívüli kontribúcióját, ennél kevesebbet (360 aranyat) csak a thüringiai perjel fizetett. Összehasonlítással: Francia (Île-de-France) adója 41 000 arany, Aquitaniáé 14 000 arany volt, még Portugáliáé is (4000) tízszer annyi, mint Magyarországé. Nyilvánvalóan azért, mert a magyar rendtartománynak periférikus jelentősége volt, és kevés kapcsolatot tartott a rodoszi központtal. A *Liber bullarum* sorozat minden kötetében hagytak 6-10 fóliónyi helyet a *Prioratus Ungarie*-t illető bejegyzéseknek, de ez több esetben üresen maradt, nem kis csalódást okozva a kutatóknak.⁴

Oklevelek

1.

1330. nov. 2. Montpellier. *Helion de Villeneuve nagymester és a nagykáptalan a rend tartozásainak törlesztése végett tíz éven át fizetendő rendkívüli adóra kötelezi a rend tartományait, a magyarországi perjelség adóját 400 aranyforintban állapítva meg.*

Vol. 280 (Capitoli generali, Sacra capitula generalia 1330–1344) f. 4^r-5^v.

Subsequenter vero prefatus dominus magister et generale capitulum congregatum in loco predicto habita deliberatione provida et matura super exoneratione saucine debitorum dicte religionis et super subsidio prefati domini magistri in proximo faciendo gratis et unanimiter promiserunt solvere in proximo festo Sancti Johannis baptiste anno domini MCCCXXXI quantitates pecunie subdistinctas, prout in eorundem priorum literis, ipsorum bullis pendentibus communitis, plenarie continetur:

Nos frater Elyonus de Villanoua Dei gratia sacre domus hospitalis Sancti Johannis Jerusalemomani magister humilis et pauperum Christi custos, et fratres Petrus de Vngula Sancti Egidii, Guillelmus de Citriaco Francie, Oddo de Monteacuto Aluernie, Stephanus Velascii Portugalie, Leonardus de Tibertis Anglie, Artaldus de Chauanone Nauarre, Guillelmus de Malleo Aquitanie, Henricus de Mesniliis Campanie, Johannes de Riparia Urbis et Pisarum, Berengarius de Aurosis Baroli, Pontius de Monteacuto Capue, Neapolio de Tibertis Venetiarum, Florius de Aste Lombardie, Fredericus Malespine Messane domus eiusdem prioris et alii quamplures preceptores et proceres domus eiusdem in nostro generali capitulo apud Montempessulanum solenniter celebrato anno Domini MCCCXXX die XXIII Octobris presentialiter congregato considerantes et attendentes onera⁵ gravia debitorum et necessitatem nostri conventus Rodi, quibus nostra religio opprimitur in presenti, volentes et intendentes remedium apponere debitum in premissis, nos predictus magister de voluntate, consilio et assensu et consensu priorum et aliorum fratrum et procerum predictorum et ipsius capituli, et [f. 4^v] nos dicti priores et proceres et ipsum capitulum de voluntate, assensu et consensu ipsius domini magistri, et omnes simul super hiis habito colloquio et tractatu et deliberatione matura unanimiter et concorditer pro evidenti utilitate et comodo domus nostre ad cautelam nos prescripti proceres volumus, ordinamus et promittimus, nos prenotati priores presentes

4 Vol. 318 (a. 1351), ff. 175–180; vol. 321 (a. 1381–82), ff. 188–197.

5 A szó tévedésből kétszer.

pro nobis, preceptoribus et prioratibus nostris, et pro aliis prioribus et preceptoribus absentibus, volente et consentiente prescripto domino magistro et capitulo, ipso domino magistro presenti et stipulanti dare et solvere in proximo festo Sancti Johannis baptiste anno MCCCXXXI pro subsidio et responsione presentis anni in dicto festo finiti [!] pecunie quantitates subscriptas, videlicet:

- Primo prior et preceptores prioratus Francie flor. auri XLI^m [41000]
- Item prior et preceptores prioratus Campanie flor. auri IIII^m [4000]
- Item prior et preceptores prioratus Nauarre flor. auri III^m [3000]
- Item prior et preceptores prioratus Aquitanie flor. auri XIII^m [14000]
- Item prior et preceptores prioratus Sancti Egidii et Tholose flor. auri X^m [10000]
- Item prior et preceptores prioratus Aluernie flor. auri XXIII^m [24000]
- Item prior et preceptores prioratus Portugalie flor. auri IIII^m [4000]
- [f. 5^v] Item prior et preceptores prioratus Messane flor. auri [.]⁶
- Item prior et preceptores prioratus Baroli flor. auri VIII^m III^c XLV [9345]
- Item prior et preceptores prioratus Capue flor. auri III^m VI^c LXXII [4672]
- Item prior et preceptores prioratum Urbis et Pisarum flor. auri III^m VII^c XL [3740]
- Item prior et preceptores prioratus Venetiarum flor. auri M VIII^c LXX [1870]
- Item prior et preceptores prioratus Lombardie flor. auri M VIII^c LXX [1870]

Et subscripti prioratus et preceptorie, quorum priores et preceptores sunt absentes, licet procuratores aliquorum ex ipsis assint nobiscum in dicto capitulo, nostrum et capituli nostri prescripti in hac parte ordinationem sequentes in eundem modum quantitates subscriptas, videlicet:

- Preceptor domus Neapolis flor. auri M VIII^c [1800]
- Item prior et preceptores prioratus Vngarie flor. auri IIII^c [400]
- Item preceptor Sancti Stephani de Monopolo flor. auri M VIII^c LXX [1870]
- Item preceptor Sancte Trinitatis Venusii flor. auri III^m V^c [3500]
- Item preceptor Sancte Eufemie flor. auri II^c XXXIII [233] vel valorem ipsarum quantitatum in auro scilicet vel argento.

In quorum omnium fidem et testimonium presentes nostras patentes [f. 5^v] litteras faci iussimus sigillis nostris pendentibus comunitas. Datum in Montepessulano, die II Novembris, anno incarnationis Domini M CCC XXX.

- De prioratu Alamanie: Item prior Alamanie cum Turingia flor. auri III^c LX [360]
- Item prioratus Boemie flor. II^m IIII^c [2400]
- Et preceptorie Saxonie, Marchie et Slaue flor. VI^c XL [640]
- Prioratus Dacie et Norouegie marcas argenti C.

2.

1330. nov. 2. Montpellier. *Helion de Villeneuve nagymester és a nagykáptalan tíz évre meghatározza a rend tartományai által fizetendő évi responsio összegét, Magyarországot 400 aranyforiniban állapítva meg.*

Vol. 280 (Capitoli generali, Sacra capitula generalia 1330–1344) f. 6^r–8^r.

In eundem modum prefati priores et preceptores, per eorum patentes litteras promiserunt solvere sequentibus annis responsiones subscriptas durante dicto decennio, bullatas bullis pendentibus eorundem in serie subsequenti:

6 A kapott fénymásolaton az összeg nem olvasható.

Nos frater Elyonus etc. et frater Petrus de Vngula Sancti Egidii, Guillelmus de Citriaco Francie, Oddo de Monteacuto Aluernie, Stephanus Velascii Portugalie, Leonardus de Tibertis Anglie, Artaldus de Chauanono Nauarre, Guillelmus de Malleo Aquitanie, Henricus de Mesniliis Campanie, Johannes de Riparia Urbis et Pisarum, Berengarius de Aurosio Baroli, Pontius de Monteacuto Capue, Neapolio de Tibertis Venetiarum, Florius de Aste Lombardie, Fredericus Malespine Messane, domus eiusdem priores et alii quamplures preceptores et proceres domus eiusdem in nostro generali capitulo apud Montempessulanum solenniter celebrato anno Domini M CCC XXX die XXIII Octobris presentialiter congregati considerantes et attendentes onera gravia debitorum et necessitatem nostri conventus Rodi, quibus nostra religio opprimitur in presenti, volentes et intendentes remedium apponere debitum in premissis, nos predictus magister de voluntate, consilio, et assensu et consensu priorum et aliorum fratrum et procerum predictorum et ipsius capituli, et nos dicti priores et proceres et ipsum capitulum de voluntate, assensu et consensu ipsius domini magistri et omnes simul super hiis habito colloquio, tractatu et deliberatione matura unanimiter et concorditer pro evidenti utilitate et comodo domus nostre ad cautelam nos prescripti priores volumus, [f. 6^v] ordinamus et promittimus, nos prenotati priores pro nobis, preceptoribus et prioratibus nostris et pro aliis prioribus et preceptoribus absentibus, volente et consentiente prescripto domino magistro et capitulo presenti et stipulanti dare et solvere ultra mare ipsi domino magistro et conventui, vel cui ipse dominus magister preceperit, responsiones eorum taxatas anno quolibet in festo Sancte Marie de mense Augusto vel adtardius in festo Sancte Crucis de mense Septembri per decem annos incipiendos in proximo futuro festo Sancti Johannis baptiste anno domini M CCC XXXI et inantea numerandos annuatim sicut predictur quantitates subscriptas vel valorem ipsarum in auro scilicet vel argento, videlicet:

Prior et prioratus Francie flor. auri XIII^m [13000]

Item prior et prioratus Aquitanie flor. auri VI^m [6000]

Item prior et prioratus Campanie flor. auri II^m [2000]

Item prioratus Sancti Egidii et Tholose ac prioratus Provincie, quos nunc unim. prout antiquitus fuerat consuetum flor. auri XIII^m [14000]

Item prior et prioratus Aluernie flor. auri VII^m [7000]

Item prior et prioratus Nauarre flor. M [1000]

[f. 7^r] Item prior et prioratus Portugalie flor. II^m [2000]

Item prior Anglie pro anno finiendo in Sancto Johanne M CCC XXXI flor. VIII^m [8000], et eodem modo idem prior pro octo annis postea sequituris videlicet quolibet ipsorum annorum flor. VIII^m [8000], item in duobus annis sequentibus quolibet ipsorum annorum flor. XVI^m [16000].

Item prior Ibernie in festo Sancti Johannis primo futuro anni domini M CCCXXXI flor. II^m [2000], et quinque annis sequentibus quolibet ipsorum annorum flor. II^m [2000], et sex⁷ anno flor. II^m III^c [2400], septimo anno flor. II^m VI^c [2600], item octavo anno flor. II^m VIII^c [2800], item nono et decimo annis responsionem antiquam, videlicet flor. III^m [3000].

Et de Italia prior et prioratus Lombardie flor. VIII^c [800]

Item prioratus Venetiarum flor. VIII^c [800]

Item prioratus Urbis et Pisarum flor. M VI^c [1600]

[f. 7^v] Item prioratus Capue flor. II^m [2000]

Comittatus Alyerre (?) flor. V^c [500]

Item prioratus Baroli flor. III^m [4000]

Item preceptoria Venusii flor. M V^c [1500]

7 Így, nyilván elírás sexto helyett.

Item preceptoria Neapolis flor. M VIII^c [1800]
 Item preceptoria Sancti Stephani de Monopolo flor. VIII^c [800]
 Item prioratus Messane flor. VII^c [700]
 Item preceptoria Sancte Eufemie flor. C [100]
Item prioratus Vngarie flor. III^c [400]
 Item preceptoria Achaye flor. VI^c [600]
 Item ducatus Athenarum flor. VI^c [600]
 Ciprum bisantios de Cipro LX^m [60000]
 Rodum flor. X^m [10000]

In quorum omnium fidem et testimonium presentes nostras patentes litteras faci iussimus sigillis nostris pendentibus comunitas. Datum in Montepessulano, die II Novembris, anno domini M CCC XXXo.

[f. 8^r] De prioratu Alamanie:

Prioratus Alamanie cum Turingia flor. VI^c LXXX [680]
 Prioratus Boemie cum pertinentiis suis flor. M II^c [2200]
 Preceptoria Saxonie, Marchie et Slavie cum pertinentiis flor. III^c XX [320]
 Prioratus Dacie et Norvegie march(as) argenti C.

3.

1335. szept. 15. Rodosz. *Helion de Villeneuve nagymester és a nagykáptalan határozata a rend tisztségviselőinek kinevezéséről. Petrus Cornutit öt évre Magyarország perjelvévé nevezi ki 400 arany responsio terhével.*

Vol. 280 (Capitoli generali, Sacra capitula generalia 1330–1344) f. 33.

In nomine domini amen. Anno incarnationis domini millesimo trecentesimo tricesimo quinto, die quintadecima mensis Septembris apud Rodum incepta fuit solempnis celebratio capituli generalis baillivorum, fratrum et procerum conventus Rodi de mandato reverendissimi in Christo patris domini fratris Elyoni de Villanova divina providentia sacre domus hospitalis Sancti Johannis Jerosolymitani magistri dignissimi causa predicta in eius presentia congregatorum.

Qui quidem dominus magister, fratres et proceres et ipsum generale capitulum deliberatione congrua precedente unanimiter et concorditer fecerunt et ordinauerunt baillivos conventus subscriptos, videlicet:

fratrem Petrum Plantery priorem dicti conventus
 fratrem Deodatum de Gozon magnum preceptorem
 fratrem Gerardum de Monteacuto hospitalarium
 fratrem Guillelmum de Ramburellis marescallum
 fratrem Johannem de Blandrate admiratum
 fratrem Fernandum Petri drapperium
 fratrem Johannem de Pouelly tricoplerium

De thesaurario vero non fuit provisum neque ordinatum, sed idem dominus magister retinuit sibi potestatem auctoritate dicti capituli ordinandi thesaurarium ipsum quando sibi videbitur expedire.

[f. 33^v] Et subsequenter idem dominus magister una cum baillivis, fratribus et proceribus conventus ipsius et ipsum generale capitulum deliberato consilio fecerunt et ordina-

verunt subscriptos priores infrascriptis prioratibus vaccantibus in partibus transmarinis, videlicet:

fratrem Philippum de Gam priorem Anglie ad decem annos sub responsione IIII M marcharum argenti et certis pactis contentis in litteris concessionis sue

fratrem Ferricum de Focherolo priorem Campanie ad quinque annos sub responsione duorum milium flor.

fratrem Aycardum de Miramonte priorem Tholose ad quinque annos sub responsione sex milium flor.

fratrem Harenconum de Orchano priorem Nauarre ad quinque annos sub responsione mille flor.

fratrem Alfonsum Orticii Chauderoni priorem Castelle ad quinque annos sub responsione duorum milium flor.

fratrem Manuelem de Carreto priorem Lombardie ad annos quinque sub responsione VIII C flor.

fratrem Isnardum de Albarno priorem ad annos quinque sub responsione duorum milium flor.

fratrem Petrum Cornuti priorem Vngarie ad annos quinque sub responsione IIII C flor.

De prioratibus vero Alamanie et Boemie vaccantibus non fuit ordinatum, sed idem dominus magister auctoritate dicti capituli retinuit sibi potestatem providendi de ipsis prioratibus supra anream.

4.

1358. nov. 19. Rodosz. *Roger des Pins nagymester Raholcai Tót Lőköst felveszi a rend confraternitasába.*

Vol. 316 (Bolle di cancelleria, Liber bullarum 1358) f. 258^r.

Frater Rogerius de Pinibus etc. nobili viro domino Leuco dicto Tot militi de Roholcz salutem in filio virginis gloriose. *Felveszi a rend confraternitas-ába azzal, hogy anno quolibet in festo nativitatis Sancti Johannis baptiste nostre domui libras duas cere dare... voluntate spontanea promisistis... Data Rodi die decima nona mensis Novembris anno LVIIIo.*

5.

1365. márc. 20. Rodosz. *Raymond Bérenger nagymester utasítja Baudonus Cornuti magyarországi perjelt, hogy Zágrábi Jánost saját kérésére vegye fel a rend testvérei közé.*

Vol. 319. (Bolle di cancelleria, Liber bullarum 1365–66), f. 235^v.

Frater Raymundus etc. fratri Baudono Cornuti priori Vngarie salutem etc. Cum Johannes de Zagrabia desideret omnipotenti deo, beate Marie semper virgini matri eius ac Sancto Johani baptiste patrono nostro et Christi pauperibus sub regulari habitu domus nostre perpetuo famulari, nosque ipsius pio desiderio in hac parte defflexi nolumus, et vobis tenore presentium committimus et mandamus, ut Johannem predictum, si aptus sit sanusque et integer membris suis, ad eius requisitionem recipiatis sollempniter, ut est moris, in fratrem servientem domus nostre⁸, sibi que in altera baiuliarum prioratus predicti stagionem assignetis, in qua ei provideri in suis necessariis faciatis secundum bonos usus et laudabiles consuetudines domus nostre. Cuique cum per vos ut predicatur receptus fuerit in domus nostre fratrem,

⁸ *Nostre* kihúzza.

veniendi quando voluerit ad conventum nostrum Rodi cum equis et armis sufficientibus, a suo superiore prius licentia requisita, tenore presentium licentiam conferimus et donamus. Data Rodi die XX Martii anno LXV.

6.

1365. jún. 1. Rodosz. *Raymond Bérenger nagymester preceptorokat nevez ki a rend különböző perjelségeibe, köztük Petrus Orticii de Salzedo lovagot Magyarországra.*

Vol. 319 (Bolle di cancelleria, Liber bullarum 1365–66) f. 322^v.

Frater Raymundus Berengarii etc. religiosus in Christo nobis carissimis universis et singulis fratribus domus nostre prioribus, viceprioribus et aliis, ad quos subscripta debebunt et poterunt pertinere, presentibus et futuris salutem et sinceram in domino caritatem. Ut qui fratres domus nostre preceptores in quolibet prioratum domus nostre ad manus nostras retinuerimus, secundum continentiam statuti certitudo evidens et indubia habeatur, vobis tenore presentium facimus manifestum, quod cum consilio fratrum et procerum conventus nostri Rodi nobis assistentium in hac parte in prioratibus domus nostre subscriptis retinimus ad manus nostras fratres preceptores domus eiusdem subscriptos cum eorum baiullis et amesiis habitis et habendis. Primo videlicet:

in prioratu Sancti Egidii [.] item in prioratu Tholose [.] item in prioratu Francie [.]

[f. 323^r] in prioratu Aluernie[.] in prioratu Aquitanie [.] in prioratu Campanie [.] in prioratu Anglie [.] in prioratu Castelle [.]

[f. 323^v] in prioratu Portugalie [.] in castellania Emposte [.] in prioratu Cathalonie [.] in prioratu Lombardie [.]

[f. 324^r] in prioratu Pisarum [.] in prioratu Urbis [.] in prioratu Venetiarum [.] in prioratu Vngarie fratrem Petrum Orticii de Salzedo preceptorem, in prioratu Alamanye [.] in prioratu Boemie [.]

[f. 324^v] in prioratu Baroli [.] in prioratu Capue [.]

[f. 325^v] die primo Junii anno LXV.

7.

1374. szept. 25. Avignon. *Robert de Juilly nagymester utasítja a rend perjeleit, hogy fizessék meg azt az adót, amelyet Rodoszra való utazásának költségeire vetett ki rájuk. A magyarországi perjelség kormányzója 150 aranyat köteles fizetni.*

Vol. 320 (Bolle di cancelleria, Liber bullarum 1374) f. 41.

Frater Robertus etc. *Francia perjeléhez. Elhatározott, hogy summam decem milium florenorum super prioratibus, castelliis, preceptoris et aliis nostre religionis domibus pro passagio nostro de hiis partibus ad conventum nostrum Rodi fiendo levabitur et perciperetur. Meghagyja, hogy 1500 ftoz fizessen be a vobis et vestro prioratu impositam. Datum Avinione XXV die mensis Septembris, anno prenotato.*

A szétküldött parancsok között [f. 41^v]: Item regenti prioratus⁹ Ungarie de summa CL.

⁹ regenti prioratus javítva priori-ból.

PÁL ENGEL
DOCUMENTS CONCERNING HUNGARY IN THE ARCHIVES
OF THE KNIGHTS OF SAINT JOHN OF JERUSALEM IN MALTA

The author had a chance to spend two days in the archives of the Knights of Saint John of Jerusalem in Malta in the summer of 1996. There, in the materials from the Angevin-period he came upon seven documents concerning Hungary, dating from the years 1330-74. The author publishes them in the present article. Their most remarkable conclusion is that the Order's priory in Hungary, which was one of the richest ecclesiastical benefices in the country, was only of meagre interest for the central administration of the Order.